

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Postbus 114, Utrecht, Tel. (030) 24641
Postgiro 58. Abonnementsprijs f 5,50 per jaar. Buitenland f 7,- per jaar, voor
België f 6,-. Losse nummers f 0,30. Verschijnt wekelijks.

VERKLARING

Mede naar aanleiding van de rapporten en discussies terzake op de jongste zitting van het Uitvoerende Comité van de Internationale Humanistische en Ethische Unie, heeft het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond gemeend zich te moeten richten tot de Nederlandse Regering en via de dagbladers tot het Nederlandse volk. Het roept op om de Organisatie der Verenigde Naties de steun en het vertrouwen te geven die het van alle regeringen en alle volkeren behoeft om de haar bij het Handvest der Verenigde Naties opgedragen taken te vervullen.

Terwijl op 24 oktober 1945 de Organisatie van de Verenigde Naties op basis van het in juni van dat jaar vastgestelde Handvest tot stand kwam, kan nu — twintig jaar nadien — niet anders vastgesteld worden dan dat de stand van de internationale betrekkingen tussen de naties onderling — al dan niet verenigd in blokken — aanleiding geven tot ernstige verontrusting.

Telkenmale geraakten wij gevaarlijk dicht bij een wereldomvattende oorlog, terwijl in die twintig jaren de wapens vrijwel nooit in alle delen van de wereld tot rust kwamen. Tot een werkelijke beveiliging tegen de oorlogsgesel — volgens de eerste woorden van de handvestverklaring — is het nog niet gekomen.

De vreselijke gevolgen voor de mensheid in haar geheel en in lengte van dagen van een eventuele oorlog met kernwapenen, die zonder overdrijving als politiek masochisme moet worden gebrandmerkt, zowel als de volslagen dwaasheid om in het huidige tijdsgewricht te menen dat politieke vraagstukken — hoe belangrijk ook — door militaire middelen zouden kunnen worden opgelost, zouden een ieder duidelijk moeten zijn, en ongetwijfeld zijn velen in vele landen hiervan tot in het diepst van hun ziel overtuigd. Nochtans dreigt onze wereld in een dergelijke rampzalige situatie te geraken. Het tegenover elkaar stellen van steeds grotere militaire krachten in Vietnam, de gevaarlijk gespannen verhoudingen tussen India en Pakistan waarbij evenzeer de militair machtigste mogendheden betrokken dreigen te geraken, zijn slechts enkele voorbeelden van het dreigend afglijden naar een voor de

mensheid in haar geheel meest noodlottige toestand. In alle landen zijn zij die zich verantwoordelijk weten en die tot oordelen in staat en geroepen zijn, ten zeerste verontrust over deze ontwikkeling, maar kennelijk voelen zij zich niet in staat deze dreiging te keren.

Het toenemend gebrek aan vertrouwen in de Verenigde Naties als instrument voor handhaving van de vrede en voor het tot stand brengen van internationale rechtsorde is één van de oorzaken van die wankelmoeidigheid. Het is niet nieuw voor de Verenigde Naties dat een grote mogendheid haar aanvalt, maar thans is er een groeiende neiging bij de grotere mogendheden om de Verenigde Naties te negeren en zich geringschattend van de Verenigde Naties aan te matigen. Het lijkt wel alsof bij onderlinge overeenstemming van de grootmachten aan de Verenigde Naties het spelen van een belangrijke rol bij het handhaven van vrede bij dreiging van conflicten onzegd wordt. Hierdoor wordt afbreuk gedaan aan haar gezag en haar mogelijkheden tot effectieve werkzaamheid verminderd. Wel aanvaardt men gaarne — vooral ook in de ontwikkelingslanden — dat de werkzaamheden van de Verenigde Naties op sociaal, economisch en opvoedingsgebied van uitermate groot belang zijn, maar het is een illusie om te denken dat de Verenigde Naties, tot stand gekomen met het beeld voor ogen van een wereldgemeenschap als antwoord op de in 1945 na de tweede wereldoorlog door het mensdom gekoesterde hoop op vrede en samenwerking tussen alle volkeren, zou kunnen blijven voortbestaan als een instelling die zich louter met dergelijke diensten bezighoudt. Aan de Verenigde Naties dient onvoorwaardelijke en toegewijde steun gegeven te worden om haar primaire en meest wezenlijke doelstellingen te verwerkelijken.

Met deze verklaring richtte het Humanistisch Verbond zich onlangs tot de Nederlandse regering. Gezien het grote belang van deze verklaring meenden wij de volledige tekst in dit nummer te moeten opnemen.

Het is dan ook vooral nu van het grootste belang dat de stem van het gezonde verstand zich laat horen teneinde te voorkomen dat de wereld in een rampzalige wereldoorlog verzeild raakt. Als humanisten menen wij internationaal een bijzondere verantwoordelijkheid te hebben bij het streven om tot herstel te komen van nuchterheid en objectiviteit in de meningsvorming van de volkeren terzake van de vraagstukken waar het hier om gaat, en het streven om waar nodig de regeringen te bewegen daadwerkelijk vrede en samenwerking met alle middelen te bevorderen en een uitholling van de Verenigde Naties te voorkomen. Het tot gelding brengen in de volkeren van de niet nationalistisch gebonden, maar op de gehele mensheid gerichte beginselen van zelf-ontplooiing in medemenselijkheid — basis van het moderne humanisme — en welke voor de samenleving der volkeren geformuleerd zijn in de preambule van het Handvest der Verenigde Naties, zal leiden tot het niet meer mogelijk zijn van een regeringspolitiek die al dan niet verpakt in idealistische omhullingen — gebaseerd is op militaire overwegingen en dient om aan nationale machtsbehoeften te voldoen.

Het versterken van de Verenigde Naties en het verzekeren van actieve steun aan haar en haar doelstellingen, is een onmisbaar deel van elke inspanning om vrede te bereiken en te handhaven. Elke bevestiging van trouw aan de in 1945 beleden beginselen is een bijdrage tot het ombuigen van de gevaarlijke tendens van apathie, die tot afglijden naar rampzalige situaties kan leiden. Daartoe op te roepen is het doel van deze verklaring.

Hoofdbestuur
Humanistisch Verbond

Rede en Religie in het Humanisme

In deze uitgave is er naar gestreefd de verschillende opvattingen die zich binnen het humanisme over deze onderwerpen voordoen, tot hun recht te laten komen.

Formaat 15x23 cm. - Omvang ca. 250 pag.s

Prijs f 9.90

U kunt dit bestellen door overschrijving op giro 30.49.60, t.n.v.

Centraal bureau Humanistisch Verbond
POSTBUS 114 — UTRECHT

Bijlage:

Wij, de Volken der Verenigde Naties
vastbesloten

komende geslachten te beveiligen tegen de oorlogsgesel, die tweemaal gedurende ons leven onuitsprekelijk leed over de mensheid heeft gebracht, en

opnieuw het vertrouwen in de grondrechten van de mens, in de waardigheid en waarde van de menselijke persoon, in de gelijke rechten van mannen en vrouwen, alsmede van grote en kleine volken te bevestigen, en voorwaarden te scheppen, waaronder gerechtigheid en eerbied voor de verplichtingen, die uit verdragen en andere bronnen van internationaal recht voortvloeien, gehandhaafd kunnen worden, en

sociale vooruitgang en betere levensstandaarden in grotere vrijheid te bevorderen, en te dien einde

verdraagzaamheid te betrachten en tezamen in vrede met elkander als goede naburen te leven, en

onze krachten te verenigen om internationale vrede en veiligheid te handhaven, en door de aanvaarding van beginselen en de instelling van methodes te verzekeren, dat wapengeweld niet zal worden gebruikt behalve in het algemeen belang, en

ter bevordering van de economische en sociale vooruitgang van alle volkeren een internationaal apparaat te gebruiken, hebben besloten onze pogingen te verenigen om deze doeleinden te bereiken. Dienovereenkomstig hebben onze onderscheidene Regeringen, door middel van vertegenwoordigers, bijeen in de stad San Francisco, die hun in goede orde bevonden volmachten hebben overgelegd, ingestemd met dit Handvest van de Verenigde Naties, en zij richten hierbij een internationale Organisatie op, die de naam zal dragen van de Verenigde Naties.

Preambule van het Handvest
der Verenigde Naties.

Het is niet het geweld, maar het goede,
dat het kwaad vernietigt. Tolstoi.

HENDRIK DE ACHTSTE

Ik zou u vandaag zeker niet over Hendrik VIII hebben gesproken als het eergisteren niet de Dag van de Rechten van de Mens was geweest. Ik hoop u dat heel snel uit te leggen. De Dag van de Rechten van de Mens namelijk behoort tot één van die reeks, die door de Verenigde Naties in het leven is geroepen. Met de instelling ervan bedoelt men te appelleren aan menselijke solidariteits- en verantwoordelijkheidsgevoelens. De tiende december herdenkt meer in het bijzonder het ogenblik, waarop de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties in 1948 aanvaardde de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens. Een gelegenheid waarbij op internationaal niveau het probleem van de waarborging van de waardigheid van de menselijke persoon in alle duidelijkheid werd gesteld. In hoge mate dus een dag, gewijd aan de menselijkheid. Maar wat heeft dat te maken met Hendrik VIII? Wel, in de praktijk van het leven plegen nu eenmaal allerlei begrippen ons pas scherp voor de geest te staan in hun onderlinge tegenstellingen. Wie in een onafgebroken periode van hoogconjunctuur leeft kan zich de malaise maar moeilijk indenken. We waarderen de vrede het meest als we de oorlog gekend hebben. En om de maat van onze menselijkheid te meten doen wij goed ons ook de onmenselijkheid voor ogen te stellen. En het valt nu eenmaal niet te loochenen, dat Hendrik VIII nog altijd een duidelijk voorbeeld is van menselijke willekeur.

Ja precies, de Engelse koning uit de zestiende eeuw, die als een echte Blauwbaard de geschiedenis inging. Van zijn zes wettige vrouwen eindigden er twee op het schavot en van de overigen ontdeed hij zich in koele berekening. Met de hooggeplaatsten in zijn rijk en met zijn voornaamste adviseurs wist hij op dezelfde gewetenloze wijze om te springen. Hij liet de hoofden van zijn medemens gemakkelijk rollen. Met recht is zijn naam verbonden aan begrippen als wispelturigheid, heerszucht en wreedheid.

En dan te bedenken, dat het allemaal zo betrekkelijk veelbelovend begon! Als goed zoon van de katholieke kerk deed Hendrik aanvankelijk alles wat hem in de gunst kon brengen van de hoge geestelijkheid. Intelligent en behoorlijk opgevoed stelde hij zich als idealen de bevordering van wetenschap en cultuur in zijn altijd nog wat ruwe land. Zo nu en dan nam de koning ook zelf de pen ter hand. Zijn geschrift tegen de opvattingen van Luther bezorgde hem zelfs de titel van „Verdediger van het Geloof”; u kunt het tot de dag van vandaag nog zien in het handschrift van de Engelse munten. Hij trouwde met Catharina van Aragon, de weduwe van zijn broer Arthur en de tante van keizer Karel V. Ook in de keuze van zijn echtgenote had hij zich als een volijverige aanhanger van de katholieke kerk gedragen. Maar juist op het punt van dat huwelijk liep alles ten slotte fout. Na verloop van tijd maakte de vorst kennis met Anna Boleyn — de latere koningin Eliza-

beth — voor wie hij op slag ontstak in vuur en vlam. Zo zeer, dat al vrij kort na de kennismaking de koning nog maar door één verlangen was beheerst: hoe trouw ik Anna en hoe kom ik van Catharina af? Een menselijk verlangen misschien in zijn omstandigheden; wie zal er over oordelen? Maar met onmenselijke consequenties. Het spreekt vanzelf, dat er al spoedig verstolen blikken naar Rome werden geworpen. Alleen Rome immers kon het bestaande huwelijk ongeldig verklaren. Was niet het feit, dat het was gesloten met de weduwe van Hendrik's broer daarvoor een passend excuus? Maar Rome ligt ver van Engeland en Paus Clemens, zelf in tal van moeilijkheden, voelde er nu juist niet veel voor om zich in nieuwe wespennesten te steken. Een huwelijk nietig verklaren van een tante van de machtige Karel V, ja, dat was ook waarachtig geen kleinigheid. De naar Rome geworpen verstolen blikken werden daden, de talrijke naar ginds gezonden brieven groeiden uit tot de afvaardiging van een officiële missie. Maar het mocht allemaal niet baten.

Jaar na jaar verstreek en Rome reageerde niet of zond ontwijkende antwoorden. Hendrik, wiens politiek langzamerhand door niets anders meer beheerst werd dan door de verlangde echtscheiding, kwam geen stap verder.

Toen moest de kogel door de kerk. De vorst, het langer wachten moe, besloot zelf zijn maatregelen te gaan nemen. Hij trouwde in het geheim met Anna Boleyn nadat hij een geestelijke rechtbank het huwelijk met Catharina had laten ontbinden. Hendrik kon dit doel slechts bereiken door zich eerst te ontdoen van de aartsbisschop van de katholieke kerk in zijn land en vervolgens de macht van de kerk geheel aan zich te trekken. Dat was in 1534 en het feit markeert de scheiding tussen katholieke en anglicaanse kerk. De anglicaanse kerk zou in den vervolge een eigen leven leiden, los van Rome. Zonder twijfel een gebeurtenis van wereldhistorische betekenis. Men hoeft alleen maar te denken aan de gevolgen, die dit besluit gehad heeft voor de onafhankelijkheidsstrijd in Nederland, voor Amerika, voor Canada, voor Australië; om maar enkele voor de hand liggende voorbeelden te noemen. Er zou echt heel veel in de wereld anders zijn gelopen als Hendrik VIII op zijn levenspad eens niet Anna Boleyn was tegengekomen.

Ziehier dus een gang van zaken, die spot met alle wetten van menselijkheid en mensenrechten. Het beeld voor u opgeroepen van een koning, die alles en iedereen naar zijn hand wist te zetten. Een koning, die alleen zichzelf zag en het lot van velen zonder enige scrupule ondergeschikt maakte aan de loop van zijn allerindividueelste emoties. Want het ging mij er natuurlijk niet om u te vertellen, hoe belangrijk geloofskwesties in de geschiedenis van de mensheid veelal zijn geweest. Dat ze belangrijk waren staat als een paal boven water. Maar in het geval van Hendrik VIII moet men nu juist zeg-

gen, dat niet de geloofskwesties aanleiding vormden tot zo ingrijpende gebeurtenissen, doch daarentegen de persoonlijke grillen van een enkele man. Wel zijn dergelijke persoonlijke grillen dan weer — zoals ditmaal op zeer directe wijze — met een geloofskwestie in verband gebracht. En dat laatste is een verschijnsel, wat men in onze geschiedenis herhaaldelijk tegenkomt. Want als u en ik alleen onszelf zien is dat geen wereldschokkende gebeurtenis. Maar als een absolute vorst alleen zichzelf ziet, wordt dat volstrekt anders. En daar zit hem nu juist het element van de willekeur. Eeuwenlang immers was niet in de eerste plaats van belang het welzijn van de grote massa van de bevolking. De doorslag in de geschiedenis van de mensheid gaven de persoonlijke beslissingen van de vorsten, die er zich maar al te graag op beriepen dat hun gezag van God gegeven was.

En dit laatste des te gretiger, naarmate hun beslissingen emotioneler en de lotgevallen van hun onderdanen met meer bloed in het boek der geschiedenis staan beschreven. En die onderdanen zelf? Och, die hadden maar al te vaak de neiging om er zich bij neer te leggen. Ook al, omdat zij het fatalistische berusten in een ervaring van eeuwen leerden en beseften hoe weinig er aan de gang van zaken te veranderen viel. Misbruik van godsdienstige gevoelens is een eeuwenoud verschijnsel. Wanneer ik nu met u opsla de beginselverklaring van het Humanistisch Verbond, onderkent u daarin een heel ander gezichtspunt. Dan wordt daar niet de figuur van God, maar de mens zelf en diens verantwoordelijkheid op de voorgrond gesteld. Ik bedoel de passage, die als volgt luidt: „De humanistische levensbeschouwing wordt gekenmerkt door het pogen leven en wereld te verstaan met een beroep op menselijke vermogens”. Een beroep op menselijke vermogens. Dat wil dus zeggen, dat de mens zelf met zijn problemen moet zien klaar te komen zonder daartoe zijn toevlucht te zoeken bij bovennatuurlijke krachten. Het is een eis, die de humanist telkens weer aan iedere individuele mens meent te moeten stellen. Laat ons nooit wachten op één of ander wonder. Laat ons niet, als de zaak dreigt mis te lopen, Gods water over Gods akker laten lopen. Laten wij ons zelf inspannen, ons zelf verantwoordelijk weten, in rekenschap en verantwoording aan onze medemens. Ziedaar de diepere achtergrond van deze gedachte. En nu kan men misschien zeggen: „maar dat is toch vanzelfsprekend?” Zo vanzelfsprekend inderdaad, dat men zich mag afvragen of het wel nodig was om, wat ik hier citeerde, in een beginselverklaring met een zekere nadruk vast te leggen. Maar ik heb u nu juist aan de hand van een voorbeeld trachten aan te tonen, dat de hele geschiedenis van de mensheid ons iets anders leert. Een voorbeeld nog wel, dat volstrekt niet op zichzelf staat. Want in plaats van Hendrik VIII had ik ook Philips II of Lodewijk XV — of noemt u nog maar een ander despoot — kunnen kiezen. De geschiedenis van de mensheid geeft ons het beeld van elkaar voortdurend beoorloogende dynastieën. Van vorsten met hun uiterst persoonlijke hartstochten en emoties,

die ze wisten uit te leven in de „grote politiek”. Zij bepaalden wat er ging gebeuren. Want voor het overige toont de geschiedschrijving ons grote, weinig welvarende, weinig bewust levende, massa's, die de gewillige speelbal waren in de handen van die dynastieën. Op den duur begon daartegen het verzet te rijzen. En ook toen werd het element van de godsdienst mede in de strijd betrokken.

Godsdienst, zo ging men een honderd jaar geleden zeggen, is de opium van het volk. Een zinspreuk, haast ik mij hieraan toe te voegen, waar veel demagogie mee is bedreven. Demagogie tegen de godsdienst, die ik niet graag voor mijn rekening zou willen nemen. Men mag geen godsdienst ter wereld verantwoordelijk stellen voor hetgeen in haar naam is misdreven. Maar één afschuwelijk element van waarheid zat er althans in. En wel dit: dat grote massa's eeuwenlang geen andere toeverlaat hebben gehad dan een God om troost bij te zoeken. Dat ze de ellende om het hen omringende bestaan slechts konden projecteren tegen de achtergrond van een hiernamaals, waar ze hun hoop op vestigden. Daarin zou het allemaal anders zijn. Verdrukten zou worden recht gedaan, de armen gespijzgd, de dorstigen gelaafd, de zieken genezen. Kortom, een hiernamaals, waarin de laatsten als eersten zouden fungeren. Zo was het eeuwenlang. Pas heel geleidelijk hebben zich humaniserende tendenties voorgedaan en ik stel graag voorop, dat daartoe ook de kerken in toenemende mate hun steentje bijdroegen. Natuurlijk, het gaat slechts stap voor stap. De wereld van het Westen is op dit gebied een stuk verder voortgeschreden dan de wereld van de ontwikkelingslanden. En ook

Ieder heeft zoveel recht als hij macht heeft.
Spinoza (1632—1677)

in het Westen is er soms weer een terugval, gelijk in de laatste oorlog als de blinde woede van een enkele gefrustreerde man, een Hitler, tientallen miljoenen gezinnen dompelt in een diepe rouw. Maar als we in vogelvlucht terug zien op die vele eeuwen, constateren we toch een enorme verandering ten gunste. Niet langer zijn de grote massa's met stomheid en blindheid geslagen. Er is een onmiskenbare vooruitgang in menselijkheid en de tekenen wijzen er op, dat dit proces van menselijke bewustwording niet tot de wereld van het Westen beperkt blijft. Het is goed om zich dit alles van tijd tot tijd voor ogen te stellen. Juist in een week als de waardigheid van de menselijke persoonlijkheid aan de orde is, als de Rechten van de Mens in internationaal kader worden herdacht. Menigeen onder ons — waarom het te ontkennen? — is weleens geneigd tot pessimisme, als hij ziet, wat er nog allemaal aan werkelijk menselijk samenleven ontbreekt. En wie slaakt nooit een verzuizing over ons moeilijk aanpassingsvermogen in geestelijk opzicht? Terwijl techniek en wetenschap met zevenmijlslaarzen vooruitnellen, lijkt de zedelijke bewustwording van de mens zich niet dan in een tergend langzaam tempo te kunnen voltrekken. Dat is ook wel zo. Zeker als men het bekijkt op de

kortere termijn, onder de druk van de onmiddellijk omringende feiten.

Pas als we een langere periode overzien, komt er reliëf in ons beeld. Dan geldt het Indonesische spreekwoord, dat zegt: onhoorbaar groeit de rijst. En dan kunnen we inzien, dat er wel degelijk een stuk winst is op allerlei terreinen, die we in de dagelijkse bedrijvigheid soms onvoldoende geneigd zijn te onderkennen. Een hogere welvaartsstandaard voor tallozen. Een inspraak in het bestuur van de samenleving voor meerderen dan ooit in de geschiedenis het geval was. Een dialoog tussen christenen en niet-christenen. Een indrukwekkende toeneming van communicatiemogelijkheden met niet zelden daarmee samenhangende pogingen elkander te verstaan over de diepe kloven van ideologische scheidslijnen heen. Er is dan ook, zou ik zeggen, niet zozeer aanleiding tot pessimisme als wel tot waakzaamheid. Want als ik u vandaag iets heb trachten in te prenten, is het wel dit, dat hier een geleidelijk proces aan de gang is, dat onze steun behoeft. Sommigen vragen zich weleens af, wat eigenlijk de zin van het leven is. Vele anderen komen helaas zelfs aan die vraag niet toe. Dat vind ik jammer. Ik vind het daarom jammer, omdat die zingeving nu

juist het resultaat is van ons aller gezamenlijke inspanning. En omdat bij die zingeving, zowel in het kleine als in het grote, in feite niemand van ons kan worden gemist. Voortdurend schieten wij handen te kort. Als de historie ons iets te leren heeft is het immers wel, dat niets vanzelf tot stand komt. Dat er geen toverformules zijn, die ons een of andere bovennatuurlijke oplossing op tafel leggen.

De verklaring van de Rechten van de Mens en van de Burger kwam pas tot leven, dank zij de Franse revolutie. De Universele Verklaring van de Rechten van de Mens werd gesmeed uit het leed van twee wereldoorlogen. De taak van onze generatie bij uitstek is het om dergelijke revoluties en oorlogen nu eens vóór te blijven. Door tijdig te appelleren aan menselijke solidariteits- en verantwoordelijkheidsgevoelens. Door onverschilligheid aan de kaak te stellen en eenvoudige menselijke bewustwording te bevorderen. Opdat een nieuwe samenleving ontstaat, die zijn grondslagen vindt in de verbondenheid van alle mensen. En dat zal dan de grootste revolutie aller tijden zijn.

H. J. ROETHOF

de bosheks

De bosheks, de schrik van dit woud,
Hurkt 's nachts met ogen vol goud,
Gebogen, bedrogen en oud,
Bij dor loof, dorre stenen, dor hout,

Zoekt haar last met slepend misbaar
Onder dwepende maan bij elkaar,
Toont als een belachelijk gevaar
Haviksneus, knoestenstok, heksenhaar.

Verderfelijk omdat zij veracht?
Onsterfelijk omdat zij verwacht?
Lachwekkend, schrikwekkend als geen?

Maar wie weegt ons, wie meet onze kracht,
Wie weet of niet hout en steen
Goud wordt in de grote nacht?

ALFRED KOSSMANN
uit: Honderd gedichten
van honderd dichters

lezingen voor de radio

zo. 19 dec. VARA 9.45 uur: P. Spigt: „Beschikbare mensen”.

zo. 26 dec. VARA 9.45 uur: J. C. Brandt Corstius: „Baardman en baby”.

ma. 27 dec. AVRO 16.45 uur: E. Nordlohne: „De klok en de zonnewijzer”.

wo. 29 dec. VARA: Televisie-uitzending (aanvangstijd zie programmabladen).

EENVOUDIGE LEVENSWIJSHEID

U kent wellicht het verhaal van de Griekse wijsgeer Diogenes, die op klaarlichte dag met een lantaarn op de markt heen en weer liep. Toen men hem vroeg, wat hij deed, antwoordde Diogenes: Ik zoek een mens.

Zo'n soort moderne Diogenes is een merkwaardig sociaal onderzoeker in Engeland, een zekere Ferdynand Zweig, van origine een Pool, maar sedert de Tweede Wereldoorlog in Engeland werkzaam. Van opleiding jurist en econoom heeft deze Zweig zich in Engeland ontpopt als een uniek soort sociaal onderzoeker, die grotendeels in z'n eentje via persoonlijke interviews zich een beeld tracht te vormen van de Engelsman, zoals hij door het leven gaat. Aanvankelijk beperkt tot de Engelse arbeider, heeft hij zijn onderzoeken later uitgebreid tot diens buitenlandse collega's, maar ook tot allerlei andere lieden in Engeland, b.v. uit de universitaire wereld. De resultaten daarvan heeft hij in een reeks boeken neergelegd. Eén daarvan is, onder de titel „De werkers in de welvaartsstaat”, ook in Nederlandse vertaling verschenen. Zijn jongste werk is een soort samenvatting, waarin hij dieper op de gebruikte methode en op de resultaten ingaat. Het heet: „The Quest for Fellowship” — het „zoeken naar kameraadschap”.

Ik vergeleek Zweig met Diogenes, maar dat is niet helemaal juist. De Griekse Cynische filosoof wilde immers met zijn gebaar te kennen geven, hoe gering hij van zijn medeschepselen dacht. Toen Diogenes eens naar de Olympische Spelen was geweest en men hem vroeg, of er veel mensen waren, was zijn antwoord: Geen mensen, wel toeschouwers.

Bij Zweig, die als een soort éénmans Gallup-onderzoek opereert, staat de sympathie voor zijn medemensen voorop. Zonder dat kun je ze niet aan het praten krijgen — hoogstens hoe ze over een bepaald soort bier of „fris”-drank denken. Maar niet over hun persoonlijke leven. En dat is het geheim, waartoe Zweig in zijn persoonlijke interviews de sleutel gevonden heeft en waarom zijn boeken zo belangwekkend en boeiend zijn. Daarbij wordt hij stellig geholpen door het feit, dat hij in z'n accent de vreemdeling verradert. Want daardoor waren sommigen geneigd hem meer toe te vertrouwen, dan aan een of andere geleerde bol uit Oxford, om van burens en kennissen maar te zwijgen. Anderen hadden het gevoel, juist in de kringen van de „common man”, deze sympathieke vreemdeling in zijn werk te moeten helpen. Zweig heeft daarvan dankbaar geprofiteerd, maar er geen misbruik van gemaakt.

Wat zijn onderzoeken volgens een methode, die men wel een typisch „informele, humanistische research” heeft genoemd, voor de sociale wetenschappen hebben opgeleverd, moet hier grotendeels onbesproken blijven. Maar het valt wel moeilijk te zwijgen over de markante trekken, waarmee hij

de Engelse arbeider, zowel de gevestigde vakman als de „underdog”, de manager en de vakbondsleider, de student en de hoogleraar, de verpleegster en publieke vrouw, gekarakteriseerd heeft op grond van hun eigen uitlatingen. De manager als b.v. de meest gefrustreerde man van onze samenleving. De intellectueel, als overgespecialiseerde wetenschapsman, die met één tiende van zijn vermogens moet leven. De student, die gebukt gaat onder de druk van de Agex of Anxiety — de eeuw der beangstheid — zoals Zweig's boek over hem heet, en dat niet alleen voor de atoombom. „Het is moeilijker dan ooit om in onze samenleving volwassen te worden”, is de vaak gehoorde klacht. De huisvrouw, wier gevoel van eigenwaarde opveert in de vakantie, omdat ook zij dan eens keurig en met respect bediend wordt. De publieke vrouw, die vertelt hoe zij vaak als een soort biechtvader voor haar cliëntèle fungeert.

Maar Zweig's specialiteit is toch wel de arbeider, de gewone man. Wat hij daarvan vertelt, over zijn levensgewoonten, zijn vreugden en zijn misères, zijn lotgevallen en zijn kijk op het leven, is vaak onthullend. Hier openbaart zich een sociale wereld in het klein, een mikrokosmos in persoonlijke betrekkingen, die de achtergrond van het hele sociale bestel en de levende, concrete en blijvende kern van alle sociale problematiek vormt. In een van zijn vroegste werken, over „Labour, life and poverty” — Arbeid, leven en armoede, van 1948, concludeert Zweig terecht, dat de sociale factoren in het groot zeer belangrijk zijn voor het probleem van armoede en ellende, maar dat, als alle ongunstige sociale factoren zouden zijn uitgeschakeld er toch een residu van persoonlijke lotgevallen overblijft, alleen op persoonlijke wijze te benaderen. Hoezeer materiële welvaartsverhoging weer nieuwe problemen oproept, toont hij duidelijk aan in zijn Werkers van de welvaartsstaat. Zoals ook de opmerking in zijn laatste werk, dat hij bij zijn latere onderzoeken zoveel minder karakteristieke personen aantrof, onthullend werkt. Het probleem van de verveling, de saaiheid, van een saai leven en saaie mensen, is een ontzaglijk vraagstuk in onze gemechaniseerde samenleving. Een andere schrijver heeft dit wel, samen met de atoomboom en de overbevolking, het derde lid van het „trilemma” genoemd, waarvoor de mensheid zich geplaatst ziet.

In Zweig's vroegere studies wemelde het van levende, karakteristieke types, waarvan hij er trouwens enkele in zijn jongste boek wederom aan het woord laat. Wat bij die interviews vooral opvalt, is de rijkdom aan levenservaring, de levenswijsheid, vooral bij al die lieden aan de zelfkant van de samenleving, die hij in kroegen en parken, op sportvelden en bij hondenrennen aantrof en op zijn sympathieke wijze aan het praten kreeg. Wat Zweig daarbij opviel is de levensmoed, waarvan zovelen getuigden, die

**lijst van
boeken
en
brochures**

verkrigbaar bij
**humanistisch
verbond**
oudegracht 152
utrecht
telefoon 030-10163
postgiro 30.49.00

Op aanvraag gratis verkrijgbaar

Oudegracht 152 — Utrecht

in de ellendigste omstandigheden verkeerden; het optimisme, dat zo velen onder de zwaarst getroffen wisten te bewaren.

„Leven is, wat je ervan maakt”. „Ik neem het leven zoals het is”. „Ik maak er het beste van”, was op zichzelf geen opzienbarende, maar uit die monden verrassende taal. „Leven is strijd en 't is alles in orde zolang er nog „a fight” in je zit.” Dat zei een 68-jarige zwerver, ex-zeeman, die zijn leven lang over de wereld had gezwalkt en zijn laatste jaren op straat doorbracht en in parken en onder bruggen sliep.

Zweig bewondert zijn arbeiders, die bij allerlei misère thuis nog levensvreugde rondom zich weten te verspreiden. Wat hij als een der grootste beproevingen leerde erkennen — waarschijnlijk ook wel uit eigen ervaring als emigrant — is de gesel der eenzaamheid. Vandaar de titel van zijn laatste werk: het zoeken naar kameraadschap. Zoals een zwerver hem in een koude

decembernacht op straat toevertrouwde: Elk menselijk wezen heeft minstens één bevredigende betrekking tot een ander menselijk wezen nodig. Een grote, oude waarheid, zegt Zweig, in een eenvoudige formule uitgedrukt. En daarvan zitten zijn boeken vol.

„Het menselijk element is in de industrie heel belangrijk, maar het is in onze industriële tijd geheel vergeten”, getuigt een arbeider kort na 1945. Een straatveger, Labourman en overtuigd socialist, pleitte eveneens voor een menselijke benadering van de sociale problemen. Wat we thans nodig hebben, zegt hij, is de industrie te humaniseren, niet haar bureaucratischer te maken. Daaraan, aan die „human relations” wordt in onze moderne industrie nu wel veel meer gedaan. Maar ook in zijn jongste werk, uit 1965, in de tijd van bestaanszekerheid en full employment, die de arbeider zozeer in zijn vrijheid en menselijke waardigheid hebben versterkt, blijft de vraag naar menselijke erkenning in al haar urgentie voortbestaan. Nationalisatie en socialisatie zijn wel antwoorden, maar niet de enige of laatste. 't Dagelijks raadplegen van de arbeider over zijn werk in een wezenlijk menselijker geest kan meer betekenen. Erkenning van zijn rechten als partner in het bedrijf is een primaire levensreis. En daarin vindt de arbeider zijn antwoord op het probleem van de eenzaamheid in de massamenleving, dat ondanks al onze moderne communicatiemiddelen nog altijd even urgent blijft.

„Al wat ik kan zeggen,” concludeert Zweig in zijn nieuwe boek, „is dat ik de „quest for fellowship” als een zeer diepe en universele behoefte beschouw. Kameraadschap is de grondstof van de menselijkheid en we zijn slechts menselijk in zoverre we als partner het leven met elkaar delen.” — Dat zijn enkele kruimels van de rijke dis aan praktische levenswijsheid, die deze moderne Diogenes in zijn nasporingen heeft opgediept. Een levenswijsheid, gewonnen in een gesprek van mens tot mens; die er zeker niet minder waard om is, omdat zij vaak door eenvoudige zielen in eenvoudige termen is vervat. Was eenvoud niet van ouds het kenmerk van het ware?

B. W. SCHAPER

Weer naert een herfst: en weer naert wrang
het derven
dit hart dat, hooploos, steeds verlangen kent;
dat, immer hunkrend naar dit herfstlijk
sterven,

na 't wintren weet een lent'....
Karel van de Woestijne
Vlaams dichter (1878-1929)

Humanistische Correspondentiekring voor huwelijkscontacten opgericht door het Humanistisch Verbond, verleent bemiddeling bij het leggen van contacten tussen personen, die een huwelijkspartner zoeken.
Inlichtingen postbus 210, Utrecht. Gaarne 30 ct aan postzegels insluiten. (adv.)

Over verdraagzaamheid. Uit een brief aan Justus Lipsius van 29 maart 1590. (Wercken II fol 50)

Ghy houdt voor nut ende heylsaem, dat in elck rijck maer een Religie zy. Dits recht, als die goetd, maer onrecht, als die quaedt is. Want soo dit waer, mocht daer onder de twee of meer, een goet zijn: t' welck sulcks niet zijn en mochte, zodat waer, te weten zo daer maer een waer ende die quaedt. Dan soude ook de veranderinghe eenre quader religien goet zijn, van ghelijcken het middel daer toe dienende, namentlijk des selfs wederspreken.

U Boeck seydt mede der Princen ampt te zijn, dat hy de religion bezorghe ende beschermte. Hoe? nae zijn selfs, of na eens anders oordeel? oordeel segghe ick, datmen neemt uyt voorgaende volle kennisse van zaecken. Neen segghy, dat betaemt den Prince niet, maer sal een inzien hebben opte Religie: ende dat meer om die te beschermen, dan om daer af de kennisse te nemen, soude dat niet wel moghen zijn een blindt ende partijdigh voor oordeel.

De Prince sal dan de Religie beschermen, niet nae zijn selfs, maer nae ander luyder oordeel. Dat mach oprecht zyn, of valsch, wie zal dit vonnissen? die anderen self? of heur partije? of een derde, die God verstandig en onpartijdig zy? gheen van d'eerste twee: want dat waer rechter zijn ende klager. Wie van beyde d'eerste twee (swyghe beyde) sal desen derden voor soodanigh oordeelen, ende tot heur beyder Rechter verkiesen? geen van beyden: als die beyde hem anders dan zy elck ghevoelende, voor een ketter of verdooft moeten oordeelen... want dat soude gheblindtpot zyn, so de kinderen speelen, ende op hazaert so groot-wichtighen saecke gewaecht...

Maer laet ons sulck u onrecht, voor recht, doch onrechtelijck achten; hoe sal hyse beschermen? rechtvaerdelijck ende bequameelijck segdy. Waer mede?

Met vyer ende met swaerdt leerdy. Dit doot menschen, latende de kettery leven: maer waerheyts onderwysen doot of beschaemt de ketterye, latende de menschen leven... Tot wat eynde sal men dan menschen om geloovens saecken dooden, met branden ende afsnijden? tot de ghemeen ruste, seydt u Brief. Dats verlooren vleeschhouderye, waer door d'onrust vermeert wordt. Daer teghen de rust wort vermeert door 't rusten van sulck onrustelijck dooden...

Beter verderft, schrijft dij... een, dan d'eenheydt. Die bestaet in Christo ende zijn leden. Die en mach gheen Mensch breecken, maer wel d'uyterlijcke schijn van eenheydt der godtlooser kercken, die is dickmael een 't samen-sweeringhe teghen Christum ende zijn ware eenheydt met zijne leden. Dan verderft oock nutter sulcke verderflicke eenheydt, dan een eenigh Mensch... Doodt men kettters, men maectser niet goet mede: maer men beneemt hem het middel van goet worden: soude dat goed zijn?...

Alsmen dan noch soude branden, af-snijden ende dooden: so soude men dooden die openbaerlijck int ghemeen, of die int heymelijck op sich self alleen, teghen des lants Religie te zondighen wort gheoordeelt totte laetste ghelaet ghy u neen te seggen, tot d'eerste ja. Daer zy een Petrus, Joannes... Hij ziet Christi name in des Lants religie lasteren. Desselfs teghen-spreecken verbiet men elck op lijfstraffe. Hy moet Gove boven u Prince, ghehoorsamen.

Daer doot men dan Christum in zijn litmaet... Men verschoont segdy de laetste, eensaem ende heymelijck zondighende teghen des lants religie, niet alleen int niet straffen, maer oock int niet ondersoecken. Ja om dat ghyse niet en moogt straffen, want swijghen zy tegen haer conscientie van waarheyte te spreken tot heur naesten, of waarheyte te lochenen als men haer ondersoeckt: so en mach oock de Spaensche Inquisitie... niet weten wat zij ghelooven of niet: Ende moetse de Prince oock wel zijn ondanx ongestraft laten.

Te weten den Libertijnen ende godtloose veynsers, maer niet den godvreesenden... Want dese moeten sichselve melden metter daedt, of met heur woordt...

Hier is dwang in de Conscientie, daer tegen moet hy waarheyte tot zijn Naesten verswijghen, of metterdaet veynsen, dat hy de Lants religie voor goet hout, ende so syn Conscientie quetsen, om zijn lijf ende goet te verschoonen: of hy moet lijf ende goet verliesen, om zijn conscientie te verschoonen... Dese dwang maect niemant recht-gheloo-vigh, maer veel godtloose Libertijnen ende ware Martelaeren. Dese uwe raet dan ende gheboden en komen niet uyt Gode, ende oock niet uyt de Goddelijcke reden inden mensche... maer uyt u, uyt den Heydenen ende Vaderen, dat menschen zijn, die niet te ghebieden en hebben buyten de Goddelijcke Schrift...

aan onze abonné's

Inning van abonnementsgelden door middel van stortings/overschrijvingskaarten brengt grote voordelen met zich mede.

Ook wij zullen hiertoe overgaan.

Gebruikt voor de betaling van uw abonnementsgeld 1966, de u reeds toegezonden stortings/overschrijvingskaart!